

természetessé, magától értetődővé vagy kötelezővé számára a magyartanulást, sőt mindennapos iskolatársai néha még értésére is adhatják, hogy „etnikussága” nem különösebb erény, s így a magyar nyelv elhagyása számára néha a társadalom, a korcsoport által való feltétlen és teljes elfogadás reményét jelentheti. Ha a magyar tananyag ráadásul nem is érdekes, akkor az áldozat nem is tűnik áldozatnak, sőt... A gyermek magyar tankönyveinek, munkafüzetek, lemezeinek, filmjeinek ezért többszörösen, motiválólágg kell hatni, hogy fel tudják venni a gyermek érdeklődéséért folytatott versenyt a másik nyelvanyag túlnyomó mennyiségével és sokoldalúságával. Legyenek a tananyagprogramok csábító, élvezetes, ösztönös, kihívó, kellemes, sikerélményt nyújtó, ideológiai elkötelezettségektől mentes, sokat elváró, de szinte játszva tanító, nem lefelé kioktató, hanem egyenrangúhoz szóló, sokoldalú, gazdag, de nem csalódást okozóan nehéz; izléses, művészi, színes feladat-játékai a gyermeknek, akkor szívesen és magától és kényszerítés nélkül fogja használni, szeretni őket.

10. Forgalmazás. — A 6-9 tankönyv-munkafüzet-hanglemez-film programot külföldi magyar könyvesboltokon keresztül (de közvetlenül a Kultúrán keresztül is) kellene forgalomba hozni nagyon olcsó áron.

Lőrincze Lajos

Nyelvművelés, nyelvvédelem

Kitűzött témánkról, a nyelvművelés, nyelvvédelem kérdéseiről nem általánosságban akarok beszélni. De nem akarok beszámolni a mai magyar nyelvművelő munka helyzetéről, módszeréről sem. Feladatunk az, hogy megvizsgáljuk, milyen lehetőségei vannak a nyelvművelésnek, a nyelvvédelemnek, másként szólva az anyanyelv megtartásának, ápolásának az emigrációban; mit tehetnek ennek érdekében ennek a konferenciának külföldi és itthoni résztvevői. Mielőtt azonban a helyzetfelmérésbe, feladataink összegezésébe, a teendők felosztásába kezdenék, valamit előre kell bocsátanom.

A nyelvművelés fogalma, tartalma, feladata, módja nem örök és változatlan, hanem időnek és térnek függvénye. Más volt a nyelvművelés alapkérdése ezelőtt száz vagy százötven évvel, mint ma, de ugyanúgy különbség van korunkban is a különböző államok, országok (társadalmak) nyelvszemlélete, nyelvművelése között az illető nép, társadalom történeti kialakulása vagy sajátos helyzete szerint. A múlt század első felében például a magyar nyelvművelés a nyelvújítással volt egyenlő. A nagy kérdés a

magyar kultúrának az európai kultúra áramlatába való bekapcsolása volt, erre kellett képessé, alkalmassá tenni a magyar nyelvet is. Új fejezet volt a nyelv művelés történetében az „új ortológia”, a nyelv művelés túlkapásainak visszafogása, a vadhajtások nyesegetése. Megint más történelmi helyzetben erősödik meg századunkban a purista mozgalom, s lesz a korabeli nyelv művelés jellegadó megjelenési formája. De ugyanannak a nyelvi jelenségnek vagy nyelvi rétegnek is más és más a nyelvhelyességi szempontból való megítélése az idők változásával. Tanulságos volna például bemutatni, hogyan változott idők folyamán a nyelvjárásoknak a nyelvi norma szempontjából való szemlélete. De ma is más és más a nyelvjárások és az irodalmi nyelv egymáshoz való viszonyának a megítélése például a német nyelvet beszélő művelt svájciaknál, mint az ugyanolyan műveltségű németek között. Berlinben a *hochdeutsch* a „helyes”, Svájcban viszont helyesnek tartják, sőt ápolják a helyi német nyelvjárást, ezt beszélik a műveltek is, nemcsak a családban, hanem hivatalokban, sőt gyakran a rádióban is. Ennek az elkülönülésnek, a sajátos nyelvi hagyomány őrzésnek természetesen megvannak a magy okai.

Mindezeket azért mondtam el, hogy rámutassak annak elvi alapjára, miért nem lehet a mi itthoni nyelv szemléletünk, problémáink, módszereink egyszerű átadásával a külföldi magyarság nyelvi kérdéseit megoldani. A mi módszerünk, szemléletünk részleteiben persze felhasználható, de azt szőröstül-bőröstül átültetni és változtatás nélkül alkalmazni még Burgenlandban sem lehet, nemhogy Sydneyben vagy New Yorkban. Először is az utóbbi helyeken lakó magyarok nyelve több-kevesebb idő óta izolálva van a központi magyar nyelvtől, nem vesz részt — vagy csak nagyon esetlegesen ennek életében, mozgásában, változásában, fejlődésében. Nem ismeri például szókincsünk újabb fejleményeit, s más szempontból is megállt egy régebbi fejlődési fokon. Vagy más fejlődési irányt vett, mert az otthonival ellentétben másodrendű nyelv lett, ha formailag, jogilag esetleg nem is, de valóságos helyzete, társadalmi szerepe szerint igen. S ez megszabja fejlődésének, változásának ütemét és irányát is. De egy-egy államban is meglehetősen izolálva vannak egymástól a magyar nyelvet beszélők, ezért az anyanyelvi ismeret foka, minősége szinte városonként, sokszor éppenséggel családonként más és más, az anyanyelv teljes elfelejtéséig vagy egészen kezdetleges tudásáig. Az itthoni magyarság nyelve ilyen szempontból — a megértés szintjén — viszonylag egységes, eltérések a nyelvjárási beütés, színeződés fokában és a nyelv ismeret, a kifejezőkészség árnyaltságában lehetnek.

Az elmondottakból következik, hogy ha mi a siker reményében akarunk hozzáfogni a külföldön élő magyarság nyelvének közös erővel való műveléséhez, védelméhez, akkor ismernünk kell annak a területnek a sajátos

problémáit, ki kell alakítanunk a végzendő munka sajátos módszerét és ütemét.

Nem érünk vele semmit, ha például a mai magyar nyelvhasználat leggyakrabban jelentkező problémáival, a nyakatekert, körülményeskedő „hivatali” nyelvvel, vagy esetleg az ifjúsági zsargonnal foglalkoznánk — mondjuk — Clevelandben, mert ezek ott egyelőre ismeretlenek, legalábbis nem öltöttek olyan méreteket, mint nálunk. De az azonos problémáknak is más lehet a szemlélete, a megítélése ott, mint az anyaországban. Az idegen szavak dolgában például itthon meglehetősen liberálisak vagyunk. Tudjuk, hogy minden nyelv szókincse gazdagodik, gyarapszik más nyelvek szókincséből, s hogy a szükséges idegen szavak egyáltalán nem veszélyeztetik nyelvünket. Egy más nyelvi közegben azonban más az „idegen” szavak szerepe, veszélyessége, tudatosabban kell figyelni rájuk, erősíteni a nyelvérzékét. Ezzel ellentétben a nyelvjárási jelenségeknek bizonyos fokon lényegesen kevesebb jelentőséget tulajdonítanak egy kinti, mint egy itthoni azonos fokú iskolában.

Hogyan fogalmazhatnánk meg most már azt, hogy mi is ma a nyelvvédő, a nyelvművelő munka központi feladata, első és legfontosabb célja az emigrációban? Azt hiszem, ezzel a szóval: *n y e l v m e g ő r z é s*. Ennek a feladatnak a részleteit, az ezzel kapcsolatos kinti és itthoni teendőket foglaljuk most össze röviden, de tulajdonképpen erről a „témáról” szól — közvetlenül vagy kisebb-nagyobb áttétellel — a konferencia minden előadása, megbeszélése.

A nyelvtanulás (az anyanyelv megtanulása, bővítése is) lényegében utánzás és gyakorlat kérdése. A gyermek utánozza környezetét, gyakorolja a nyelvet, bővíti nyelvtudását a családban, az utcán, az iskolában, de a felnőtt is ugyanezt végzi, amikor beszél, olvas, színházban, moziban ül, rádiót hallgat stb. Ez a lehetőség itthon szinte magától adódik, a külföldön élő magyar számára azonban ezek a természetes nyelvtanulási, nyelvbővítési vagy nyelvkonzerváló lehetőségek csak nagyon hiányosan vannak meg: ha a családban magyarul beszélnek is, az utca, az iskola, a hivatal, a szórakozóhely már egy másik nyelv gyakorlására, bővítésére ad lehetőséget. A külföldön, az idegen nyelvi környezetben való nyelvmegőrzés, nyelvbővítés tehát olyan mértékben érhet el sikereket, amilyen mértékben pótolni tudja azt a nyelvi miliót, azokat a nyelvtanulási, nyelvgyakorlási, nyelvbővítési lehetőségeket, amelyeket az itthoni magyar gyerek és felnőtt minden különösebb erőfeszítés nélkül, szinte észrevétlenül megkap.

A legtöbb esetben már a *c s a l á d b a n* eldől, mi lesz a sorsa a magyar nyelvnek a következő generációban. Dönteni, határozni kell, hogy vállalja-e a család az anyanyelv továbbplántálásának többnyire nagyon fáradságos munkáját. S a pozitív döntés nem könnyű, mert — mint egyik külföldi

előadónk, dr. Nagy Károly is kifejtette — alapos okok egész sorozata szól ellene. De ha megtörtént ez a döntés, még mindig igen messze van az eredmény, hiszen ez a vállalkozás a szülők, a család részéről nemcsak áldozatos munkát, hanem alapos hozzáértést, szakértelmet, sok leleményességet is kíván. Milyen jó volna, ha máris egy kiváló kézikönyvet tudnánk az érdeklődő szülők kezébe adni: Anyanyelvi nevelés a családban. S ebben az egyelőre még nem létező műben jó gyakorlati tanácsokkal, ötletes pedagógiai fogásokkal láthatnánk el a rászorulókat: hogyan teremtsék meg az egyensúlyt a régi és az új haza nyelve között, hogyan találjanak lehetőséget, alkalmat az otthoni folyamatos, rendszeres nyelvgyakorlásra; hogyan színesítsék a „nyelvtanulást” magyar nóták éneklésével; hogyan használják fel a játékos nyelvtanulás eszközét, módszerét; hogyan alakítsanak ki a családban egy kis magyar baráti kört gyermekeik körül, hogy mindig módjuk legyen magyarul beszélgetni, játszani, egymást támogatni a nyelvtanulásban; hogyan helyettesítsék, színesítsék az anyanyelvi környezetet értékes, vonzó magnetofon-felvételekkel, hanglemezekkel; hogyan szoktassák rá a gyerekeket minél korábban a magyar könyvek olvasására stb. S ehhez nem elég a lelkesedés, a kitartás, a jó szándék. Az a szülő (találkoztam ilyennel), aki azzal kényszeríti a magyar nyelv tanulására gyermekét, hogy „addig nincs játék, míg a nyelvtanlecke fel nem mondod”, aligha számíthat eredményre. Azt kellene elérnünk, hogy öröm, játék legyen a nyelvtanulás, ne terhes penzum.

A szülő gondjait, vagy gondjainak egy részét helyenként az i s k o l a veszi át. A szülők ezt szívesen veszik, mert nincs elég idejük gyermekeikkel foglalkozni, meg örülnek annak is, ha az anyanyelvi (vagy általánosságban: magyar) nevelés szakértő kezébe kerül.

Tudjuk, hogy ezek a hétvégi iskolák, amelyeket jórészt az egyházak tartanak fenn, valóban igen szép eredményeket értek és érnek el. Személyes tapasztalatom is van erről, több amerikai városból. De azt is tudjuk, hogy sok nehézséggel küzdenek, s ennek a konferenciának az volna az egyik legfontosabb feladata, hogy a segítségnyújtás módját, ütemét meghatározza. Az alapvető hiány: nincs megfelelő tankönyv az oktatók és a tanulók kezében. De ezt megelőzően: nincs kidolgozva, kikísérletezve sem a megtanítandó (megtanítható) anyag mennyisége, sem a tanításnak ott eredménnyel kecsegtető módszere.

Az bizonyos, hogy a kinti anyanyelvi oktatás gerince nem lehet a nyelvtan tanítása. Ez még az itthoni iskolákban is jelentős nehézségekkel jár, pedig általában a nyelv jó ismeretére épülhet. Odakint a nyelvtan is annyiban fontos, amennyiben a nyelv gyakorlati elsajátítását szolgálja: a mindennapi beszéd, a fogalmazás, az íráskészség, a kiejtés jobbátételét. A m a i n y e l v elsajátítása a legelső feladat, tehát — bármilyen kiábrándítóan hangzik is —

valószínűleg még arról is le kell mondanunk, hogy klasszikusaink szövegei alapján tanítsuk az iskolában a magyar nyelvet, legalábbis kezdő fokon. Mint már mások rámutattak, egy-egy örök érték klasszikus versszakot úgy kell szavanként elemezni, a régies kifejezéseket, a tájszavakat úgy kell fejtegetni, mintha idegen nyelvi szöveget fordítanánk.

A nyelvtan tanítása, az anyanyelvi nevelés sikeres módszere idehaza is foglalkoztatja a szakembereket, sőt a szélesebb közvéleményt is. Ezért hirdettük meg nemrég a Magyar Nyelvőrben a Kodály Zoltán Emlékpályázatot, amelynek célja annak kidolgoztatása volt, hogyan lehetne az anyanyelvi nevelést vonzóbbá, érdekesebbé, eredményesebbé tenni. Hogy ez valóban lehetséges, azt alighanem bebizonyította Takács Etelnek, a pályázat első helyezettjének konferenciánkon elhangzott előadása is.

Pályázatunk eredményének, a sikerültebb műveknek közzétételéből — úgy vélem — nemcsak a hazai, hanem a külföldi anyanyelvi oktatás is hasznot húz majd. De ezekre is vonatkozik az, amit eddig mondtam: át kell dolgozni őket a kinti igényeknek és szükségleteknek megfelelően. Ennek az elvégzését bizonyosan vállalják is munkatársaink. Ahogy vállalnunk kell mindazt a rendszeres felmérő munkát, módszertani kutatást s ezek elvégzése után a megfelelő szakkönyveket, tankönyvek írását, amelytől várhatjuk, hogy biztos alapja lesz a külföldi magyar iskolák anyanyelvi oktatásának. Ennek a konferenciának a feladata, hogy megállapodjunk a sürgős teendők felosztásában, elvégzésük módjában, ütemében. Minél előbb el kell készítenünk azt a szógyakorlási statisztikát, amelyet már régóta emlegettünk, s amelyre alapvető szükségünk van a kinti iskolák tankönyveinek, tanmenetének összeállításához. De szükséges ehhez a munkához az is, hogy itthoni és kinti szakemberek közösen összeállított program alapján alaposan tanulmányozzák a kinti iskolák helyzetét, szükségleteit, s ennek alapján készítsék, készíttessék el minden fokozat számára a szükséges könyveket, segédeszközöket. Ezt a munkát konferenciánk után azonnal el kellene indítani.

Heti néhány órás iskolai oktatás, nyelvgyakorlás természetesen nem elég az anyagok elsajátításához, megtartásához, bővítéséhez. Arra van szükség, hogy a szórakozásnak, a társadalmi, a közösségi életnek legalább egy részében is legyen alkalom nyelvgyakorlásra. Ez nemcsak a fiatalokra, hanem a felnőttekre, a magyarságát, magyar nyelvét, kultúráját megőrizni akarók összességére is vonatkozik. Ezért van óriási jelentőségük a nyelv megőrzésében a különféle társas köröknek, együtteseknek. Jó közösségformáló, közösség-összetartó s egyúttal nyelvmegőrző is egy-egy énekegyüttes, táncsoport alkalmi színjátszó társaság. Ezek fenntartásának szorgalmazása, színvonalas művekkel, módszertani anyaggal való ellátása szintén azt a célt segíti, amelynek érdekében ez a konferencia összeült.

Amikor a társadalom, a közösségi élet nyelvőrző, nyelvfejlesztő tevékenységéről beszélünk, nem lehet csak a kinti kis közösségekre gondolni. Nem én vettem fel először, amerikai utam során hallottam több alkalommal is: mit jelent a nyelv és a magyar kultúra felfrissítése szempontjából egy-egy magyarországi utazás. Talán nem túlzok, ha azt mondom: egy hónap itthon felér ilyen szempontból a hétfélig iskola egy esztendejével. Ezeknek az utazásoknak, látogatásoknak, az itthoni programoknak közös megszervezése a közeli jövőnek fontos feladata lesz.

A most vázolt gondolatokat, ennek a furcsa „nyelvművelés”-nek a koncepcióját, amelyben a nyelvtanítással együtt van a népdaléneklés, a tánctanulás, a cserkészintézkedés és az egyházi piknik is, üzenetként is hoztam konferenciánknak amerikai utamról, amelynek során sok jó, őszinte beszélgetésem, emlékezetes találkozásom volt kinti lelkes magyarok százaival. Most az itthoniak feleletét várják ők is, nyelvészekét, pedagógusokét, a magyar kultúra munkásait. Nem ünnepi nyilatkozatokat, szép szavakat, hanem tetteket, valódi segítséget.

Én azt hiszem, hogy közös összefogással valóban méltó módon tudjuk folytatni, amit ezen a konferencián elkezdünk. Úgy érzem, hogy tanácskozásaink sorozatával új fejezet nyílik meg a magyar nyelvű művelés történetében, de talán a külföldön élő magyarság és az anyaország viszonyában is.

Bárczi Géza

Az Anyanyelvi Konferencia záróülése

Sokakkal együtt úgy érzem, e most befejeződő konferencia fordulatot jelent a nyugaton élő magyarság és a szülőföld kapcsolatában. A fordulat szó nem túlzás. Valóban, az egyetemeken magyarság életében fontos folyamat indult meg, új út nyílt, s ezen tettük meg az első elhatározó lépést. Habozó kísérletek után íme az anyaország kinyújtotta kezét külföldön élő fiai felé, hogy megkísérelje az egész világon szétszóródott magyarság összefogását. Vannak magyar és magyar között véleménykülönbségek, lényeges ellentétek, de mi nem azt keressük, ami elválaszt bennünket, hanem ami összeköt, s ezt a közös múlt, a közös anyanyelv biztosítja, mert ezek a kultúra legmélyebb gyökerei. Nagy örömmel ébredtünk rá itt arra, hogy a magyarság összetartozásának a tudata mennyire eleven. Mindenki, aki érzi ezt az összetartozást, akiben él a vágy, hogy ennek a sokszínű egységnek része legyen, aki tehát keresi az anyaország magyarságával való kulturális kapcsolatokat, az, akár a